

U 2018. obilježava se 80. obljetnica Kristalne noći, kako se podcjenjujući zove noć na 10. studenog 1938. A 85 godina prošlo je od 10. svibnja 1933., dana kada su u Berlinu, a kasnije i u drugim mjestima, u Mainzu 23. lipnja, gorjele knjige. Što je političko-književni kabaret ipak mogao biti u godinama nacionalsocijalističke diktature, opisao je Sebastian Haffner u svojim posthumno objavljenim sjećanjima: „Povijest jednog Nijemca”:

Ne ide nam baš u prilog to što s osjećajem smrtnog straha i zadnjom bespomoćnosti nismo znali ništa bolje doli ignorirati to koliko god smo mogli i ne dopustiti da nas išta ometa u uživanju. Mislim da bi mladi par od prije stotinu godina znao nešto bolje napraviti od toga....pa bila to samo velika ljubavna noć začinjena opasnošću i izgubljenošću. Nismo došli na ideju da to pretvorimo u nešto posebno, i odlazili bi u kabaret, budući da nas nitko u tome nije sprječavao: prvo, jer bismo to ionako učinili, a drugo, kako bi se u što manjoj mjeri razmišljalo o neugodnim stvarima. To se može doimati vrlo hladnokrvno i neustrašivo, no, vjerojatno je ipak znak određene emotivne slabosti i pokazuje da nismo bili, pa bilo to samo i u patnji, dorasli situaciji. To je, ako ćete mi ovdje dopustiti uopćavanje, jedno od najnevjerojatnijih

obilježja najnovijih događanja u Njemačkoj, da djela nisu imala počinitelja, patnja nije imala mučenika, da se sve događa u nekoj vrsti polunarkoze, sa slabom, jadnom emotivnom supstancijom koja se krije iza nečeg što je objektivno gledajući nevjerojatno, da su ubojstva počinjena u raspoloženju glupe dječake šale, da se samoponiženje i moralna smrt prihvaćaju kao da se radi o manjem, nelagodnom incidentu i da fizička mučenička smrt znači otprilike „nije bilo sreće”. Mi smo za našu ravnodušnost toga dana bili prekomjerno nagrađeni jer smo slučajno završili upravo u Katakombi, a to je bio drugi doživljaj te večeri. koji zaslužuje pažnju. Došli smo do jedinog javnog mjesta u Njemačkoj na kojem se pružala neka vrsta otpora – hrabro, duhovito i elegantno. Prije podne sam doživio kako se Pruski Visoki zemaljski sud sa svojom višestoljetnom tradicijom neslavno slomio pred nacistima. Navečer sam doživio kako je šaćica berlinskih kabaretskih glumaca bez ikakve tradicije slavno i graciozno spasila ugled. Vrhovni zemaljski sud je pao. Katakomba je opstala.

A čovjek koji je ovdje svoju vojsku glumaca doveo do pobjede – jer svako zastajanje i očuvanje mirnoće u odnosu na nadmoć koja prijeti smrću je neka vrsta pobjede – bio je Werner Finck, i taj mali kabaretski konferansje ima nesumnjivo svoje mjesto u povijesti Trećeg Reicha – jedno od rijetkih počasnih mjesta koja su se tu mogla dodijeliti. Nije izgledao poput junaka, a ako je to naposljetku gotovo i postao, to se dogodilo malgré lui. Nije on bio revolucionarni glumac, zajedljiv podrugljivac, David s praćkom. U

dubini duše bio je bezopasan i ljubazan. Njegov humor bio je blag, rasplesan i lepršav, njegov osnovni instrument bili su dvosmislenost i igra riječima u čemu je s vremenom postao pravi virtuoz. Izumio je nešto što se zvalo „skrivena poanta” – i dakako da je s vremenom sve više pokušavao sakriti svoju poantu. No, svoje stavove nije krio. Ostao je utočište bezazlenosti i ljubaznosti u zemlji u kojoj su upravo te osobine bile na popisu za istrebljenje. A u toj bezazlenosti i ljubaznosti krila se kao „skrivena poanta” istinska, nepokolebljiva hrabrost. Odvažio se pričati o stvarnosti nacista, i to u srcu Njemačke. U svojim konferansama spominjao je koncentracijske logore, pretrese, opći strah, opću laž, njegovo ismijavanje imalo je nešto neopisivo tiho, sjetno i potišteno; i neobičnu moć utjehe. Taj 31. ožujka 1933. bila je njegova možda najveća večer. Kuća je bila prepuna ljudi koji su ususret sljedećem danu išli kao da idu ususret otvorenom ponoru. Finck ih je uspio nasmijati i smijali su se poput niti jedne publike dosad. Bio je to patetičan smijeh, smijeh novorođenog prkosa koji je ošamućenost i očaj ostavljao za sobom; a prisutan strah hranio je taj smijeh – ne graniči li to s čudom što SA već odavno nije došla kako bi uhitila cijeli kabaret? Te bismo se večeri vjerojatno nastavili smijati i u policijskom autu. Na nevjerojatan način smo se izdigli iznad opasnosti i straha.

